

MAUNO KOIVISTO

VENÄJÄN IDEE

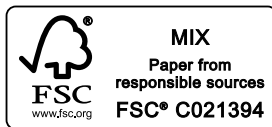
TAMMI

Mauno Koivisto

VENÄJÄN
IDEA

TAMMI
HELSINKI

© Mauno Koiviston oikeudenomistajat ja Tammi 2022

Teos on ilmestynyt ensimmäisen kerran 2001

Kansi Timo Numminen

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

ISBN 978-952-04-4810-3

Painettu EU:ssa

SISÄLLYSLUETTELO

Esipuhe	7
Talonpoika ja tsaari	10
Varjagien valtakunta	14
Venäjä ja Bysantti	19
Kiovan Venäjä	31
Moskovan Venäjä	35
Moskova – kolmas Rooma	41
Iivana Julma	53
Sekasorron aika	61
Romanovit	67
Venäjä kääntyy länteen	72
Keisarikunta ja merivalta	82
Venäjistä eurooppalainen suurvalta	89
Vastahakoinen valloittaja	96
Kapinayritys – taantumus	108
Uudistusten aika	117
Itää vai länttä?	128
Vallankumoukselliset aatteet	140
Konstantinopoliin	159
Venäjän ja Ranskan liitto	168
Sergei Witte	178

Imperiumit törmäävät	193
Venäjälle perustuslaki	204
Tie maailmansotaan	212
Monarkian loppu.	221
Bolševikit kaappaavat vallan	228
Vallankumouksen idealisteja	237
Stalinin terrori.	243
Stalinin uhkapeli.	252
Stalinismin kurinpalautus	267
Stalinismi rapautuu	276
Uusi vanha Venäjä	284
Uudet kansainyhteisöt, Venäjä, Suomi	298
Loppusanat	304
Henkilöhakemisto.	307

ESIPUHE

*”Raja railona aukeaa, edessä Aasia itä.
Takana länttä ja Eurooppaa, varjelen vartija sitä.”*

NÄITÄ UUNO Kailaan säkeitä luettiin koulussa 1930-luvulla. Minäkin luin, osasin ulkoa. Osaan vieläkin ensimmäisen säkeistön.

Muut säkeet ovat sitten jo karkeampaa tekstiä. Niistä muistan vain pätkiä.

Tuli sota, ankara sota. Talvisodan tunnelmia kuvasteli Yrjö Jylhä: ”Talvipäivä puolessa on vasta. Hyökkäystä ei, vain tykkitulta – haavoissaan vain joku hiljaa huokaa: veljet vesitilkka tuokaa.”

Rajan takana idässä ei alkanut Aasia, siellä oli Venäjä, jolla oli ollut pitkäaikainen pyrkimys Rooman vallan perilliseksi. Oli ollut Rooma, joka oli jakautunut ja tuhoutunut.

Itäinen kristillinen kirkko halusi kutsua itseänsä oikeaoppiseksi, ortodoksiseksi. Itäinen kirkko ei pyrkinyt selittämään mysteeriota, se hyväksyi ne mysteerioksi. Läntinen kirkko, ja erityisesti siitä irtautunut protes-

tanttinen kirkko, halusi ymmärtää ja selittää sellaista, mikä ei ollut ymmärrettävissä eikä selitettävissä.

Kumpikin kristillinen kirkko pyrki levittäytymään, saattamaan sanomaansa yhä uusien kansojen keskuuteen. Suomeen ehti ensin itäinen kirkko, mutta läntinen kirkko tuli myöhemmin voimalla.

Kumpikin kirkko eteni riippuen siitä, kuinka sen sanoma ihmisiä kosketti. Mutta ne etenivät myös riippuen siitä, miten kummankin uskonnon piirissä ja sen myötävaikutuksella kehittyi ihmisen kyky hallita luontoa ja kanssaihmiänsä.

Itäinen kirkko edusti enemmän hartautta, läntinen toimintaa. Itäisen kristillisyyden omaksunut Venäjä laajensi valtaansa 1500-luvulta lähinnä itään. Kristinuskon läntiseen haaraan kuuluvat kansat ottivat haltuunsa lähes koko muun maailman, ensin Etelä-Euroopan maat ja sen jälkeen monet muut. Tanskakin ehti osajolle.

Venäjällä kehittyi 1800-luvulla lähinnä valistusajan filosofian vaikutuksesta yhteiskuntafilosofinen ajattelutapa, jonka omaksuneita kutsuttiin länsimielisiksi zapadnikeiksi. Slavofiileiksi kutsuivat itseänsä ne, jotka halusivat rakentaa enemmän Venäjän perinteisille arvoille, yhteisöihin perustuvalle yhteiskuntarakenteelle.

Nämä ajatussuunnat eivät olleet toisillensa vastakkaisia ainakaan missään kovin jyrkässä muodossa, kysymys oli paljolti painotuksista ja vivahteista. Usea Venäjän hengenelämässä nimeä saanut henkilö omaksui elämänsä eri vaiheissa joko toisen tai toisen ajatussuunnan; paljolti oli kysymys vain vivahteista.

Niin että jos sanotaan, että Suomen itäraja on idän ja lännen raja, niin se on raja vain siinä mielessä, että se on kahden kristillisen kirkon raja, Eurooppaa jakava raja, mutta kuitenkin Euroopan sisäinen raja.

Tämän kirjan keskeinen kysymys on: onko Venäjä itää vai länttä? Vastausta etsitään kulkemalla läpi Venäjän tuhatvuotinen historia. Pyrkimykseni ei ole kirjoittaa Venäjän yleistä historiaa, jossa kaikki merkittävät tapahtumat tulisivat tarkastelluiksi. Rajoitun joihinkin merkittävinä pitämiini tapahtumiin nojautuen lähteisiin, joista monet eivät ole yleisesti tunnettuja.

HELSINGISSÄ 8. maaliskuuta 2001

Mauno Koivisto

TALONPOIKA JA TSAARI

VUONNA 1968 Helsingin Kaupunginteatterissa näyteltiin suurella menestyksellä Paavo Haavikon kirjoittamaa näytelmää "Agricola ja kettu". Näytelmä kertoi ajasta, jolloin Kustaa Vaasa lähetti Mikael Agricolan Moskovaan hieromaan rauhaa Venäjän kanssa. Kävimme vaimon kanssa katsomassa sitä näytelmän kirjoittajan seurassa.

Näytelmässä Iivana Julma oli naamioitu Staliniksi ja valtaneuvos Sten Leijonhufvud Paasikiveksi. Kun kysyin Haavikolta täsmennystä tähän ilmeiseen symboliikkaan, Haavikko vastasi, että nämä olivat näytelmän ohjaajan, Kalle Holmbergin, tulkintoja.

Historiankirjoituskin on tulkintoja. Pohjoisen Euroopan historiassa 1500-luku oli käännekohta. Idässä Moskova vakiinnutti asemansa Venäjän johdossa. Venäjä aloitti laajentumisensa, jota jatkui noin 400 vuotta. Länнемässä syntyi nykymielessä itsenäinen Ruotsi, ja valtiollisena käsitteenä siitä alkaen myös Suomi.

Suomesta tuli suuriruhtinaskunta, kun Ruotsin Vaasakuninkaat, Kustaa Vaasa ja hänen poikansa, halusivat

osoittaa arvoaan suhteessa Venäjän tsaariin Iivana Julmaan. Tästä ovat professori Knut Pipping ja heraldiikan tutkija Leif Tengström kirjoittaneet ”Kanava”-lehteen (6/1984) kiinnostavan artikkelin.

Ruotsi oli irrottautunut Tanskasta ja Venäjä oli vapautunut tataarien ikeestä.

Vuonna 1521 valtaan noussut Kustaa Vaasa oli rohkaisut suomalaisia levittäytymään 200 vuotta aikaisemmin solmitussa Pähkinäsaaren rauhassa viitoitetun rajan pohjoispuolelle Savoan ja pohjoisemmaksiin. Muistakin syistä hän oli joutunut sotaan Venäjän kanssa.

Kun Kustaa Vaasa sitten joutui vaikeuksiin, hän haki yhteyttä Venäjän tsaariin Iivana Julmaan. Mutta Iivana oli haluton tunnustamaan Kustaa Vaasaa veroisekseen hallitsijaksi ja ilmoitti alkuun, että tämä voisi keskustella rauhasta Novgorodin käskynhaltijan kanssa, koska tämä Iivana Julman mukaan oli samalla tasolla kansainvälisessä arvoasteikossa kuin Kustaa Vaasa. Iivana Julma katsoi, että hän oli hallitsijoiden joukossa Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan keisarin ja Turkin sulttaanin kanssa samassa arvoluokassa kun taas Kustaa Vaasa ja hänen poikansa olivat vain ”smoolantilaisia talonpoikia”.

Kustaa Vaasa olikin nousukas, jolla ei ollut aatelisia sukujuuria. Ruotsin oman aateliston oli Kalmarin unionin hallitsija, tanskalainen Kristian II tuhonnut.

Iivana Julman vastaus oli loukkaus, koska Novgorod oli jo tuolloin Moskovan alainen ruhtinaskunta. Kustaa Vaasa vastasi loukkaukseen nimeämällä poikansa Juhanan Suomen herttuaksi ja Suomen herttuakunnaksi ja

ilmoitti, että Suomi oli samalla tasolla protokoläärisesti kuin Novgorod ja hän samalla tasolla kuin Iivana.

Tultuaan Ruotsin kuninkaaksi Juhana III otti itselleen ”Suomen ja Karjalan suuriruhtinaan” arvonimen. Hän korosti Suomen asemaa myös heraldiikan avulla. Kun Iivana oli ottanut Novgorodin vaakunaan karhun, Kokemäenkartanon läänin vaakunaeläimen, päätti Juhana, että Suomen vaakunaan otetaan leijona, joka on heraldiikassa jalompi eläin, jotta hänen ja Suomen suuriruhtinaskunnan arvo suhteessa Novgorodiin tulisi selkeästi hänen puoleltaan osoitetuksi.

Suomen vaakunassa leijona tallaa käyrää miekkaa ja pitää etukäpäälissään suoraa miekkaa. Tämä on joskus pyritty tulkitsemaan niin, että Suomen leijona polkee Venäjän käyrää miekkaa. Kuitenkin tämä vaakuna oli käytössä myös Venäjän vallan aikana Venäjän vaakunassa. Käyrä miekka on voitu tulkita myös siten, että se tarkoittaa islamin miekkaa.

Heraldiikka on nykyään lähinnä harrastus, mutta ennen se oli vakava asia. Symboleita, joilla valtakunnat ja hallitsijat esiintyivät, ei ollut valittu vain niiden kirsteellisuuden vuoksi. Heraldikan avulla viestitettiin merkittäviä asioita. Symboleilla lueteltiin saavutuksia ja viitattiin tuleviin pyrkimyksiin.

Ruhtinas koetti osoittaa arvoaan ottamalla titteliinsä pituutta. Niin teki Kustaa Vaasakin, jonka piti vahvistaa asemaansa myös suhteessa Tanskaan, joka siihen asti oli ollut Pohjoismaiden tärkein ja voimakkain maa. Hän julistautui ”Svean, Gööttein ja Vendien kuninkaaksi”. Vendit oli Itämeren etelärannikolla elävä jo varsin vä-

hälkukseksi kutistunut länsislaavilainen heimo. Juhana III sitten lisäsi tähän listaan olevansa myös ”Suomen ja Karjalan suuriruhtinas”.

Aselepo Venäjän kanssa saatiin aikaan vasta, kun Juhana oli tullut Ruotsin kuningas. Aseleposopimus tehtiin osapuolinaan Iivana Novgorodin ja Juhana Suomen puolesta.

VARJAGIEN VALTAKUNTA

VENÄJÄN TARINA voidaan aloittaa varjageista, joiksi viikinkejä idässä kutsuttiin. Venäjällä viikingeillä oli satojen vuosien ajan suuri merkitys. Lännessä viikingit, pohjan miehet, ryöstelivät, mutta idässä he joutuivat yhteiskunnan rakentajiksi ja olivat sitä 1500-luvun lopulle asti, jolloin Rurikien suku joutui väistymään.

Iivana Julma oli vielä viikinkien jälkeläinen, viimeisiä Rurikin suvun hallitsijoita.

Venäjän historian lasketaan alkaneen viikinkiylymys Rurikista. Hänestä kerrotaan ”Nestorin kronikassa”, Venäjän valtakunnan alusta kertovassa kansanomaisten perimätietojen kokoelmassa. Professori Jukka Korpelan mukaan ”kaikkien kronikoiden äidin”, ”Kiovan kronikan” ensimmäinen laitos valmistui vuosina 1037–1039, toinen vuosina 1060–1073 ja kolmas vuosina 1093–1095. Tämän pohjalle Kiovan luolaluostarin munkki Nestor kirjoitti oman versionsa vuonna 1112. Tämä niin kutsuttu ”Nestorin kronikka” on käännetty myös suomen kielelle (WSOY 1994). ”Nestorin kronikkaan” sisältyy niin kutsuttu kutsumustaru.

Vuonna 862 tšuudit, sloveenit, krivitsit ja vepsäläiset kutsuivat kolme rus-ylimystä, Rurikin, Truvorin ja Sineuksen, hallitsemaan itseään: ”Maamme on suuri ja rikas, mutta siitä puuttuu järjestys. Tulkaa ruhtinaaksemme, tulkaa hallitsemaan meitä.”

Rurik asettui Novgorodiin, Sineus Valkeajärvelle Äänisjärvestä kaakkoon ja Truvor Izborskiin lähelle Pihkovaa. Näiden kolmen viikingin mukaan novgorodilaiset nimittivät maataan Russkaja zemljaksi, Venäjän maaksi. Veljiensä kuoltua Rurik hallitsi yksinvaltiaana. Venäläinen kansallismielinen historiankirjoitus on kiistänyt tulkinnan, että Rurikin suku olisi tullut Ruotsista.

Eurooppa eli tuolloin levotonta aikaa. Länsi-Rooma oli kukistunut kansainvaellusten myllerrykseen. Idässä olivat lähteneet liikkeelle monet kansat ja valloittaneet itselleen uusia asuinsijoja. Keski-idässä nousi islam, uusi uskonto uudella voimalla. Muhamettilaiset ottivat haltuunsa Pohjois-Afrikan ja etenivät Eurooppaan Balkanille ja Espanjaan. Länsi-Euroopassa ja Venäjällä tekivät retkiänsä viikingit, jotka olivat kehittäneet erinomaisen merenkulku- ja sotataidon.

Kun Kolumbuksen Amerikan löytämisen 500-vuotispäivä (1993) lähestyi, esittivät latinalaisten maitten edustajat Yhdistyneissä Kansakunnissa, että tapausta pitäisi juhlistaa. Kerrotaan, että Islannin edustaja yhtyi esitykseen mutta esitti samalla, että vähän myöhemmin voitaisiin juhlia Amerikan löytämisen 1000-vuotisjuhlaa, koska oli lähestymässä se aika, jolloin viikingit ensi kerran tällä mantereella kävivät. Uusimmissa arkeologisissa tutkimuksissa on löydetty ne paikat, joihin

viikingit Pohjois-Amerikassa asumuksensa pystyttivät. Historiankirjoissa usein vähän epäilevästi sanotaan, että joistain asioista puhutaan vain saagoissa, mutta saagojen avulla ovat nämäkin viikinkien asuinsijat maisemasta löydetty New Brunswickista New Yorkin eteläpuolelta. Kyllä vanhojakin tekstejä voi käyttää.

Kun nykyisestä Tanskasta ja Etelä-Norjasta viikingit lähtivät länteen ja etelään, Keski-Ruotsissa asuvat viikingit suuntasivat itään ja kaakkoon.

Viikingit olivat väkimäärältänsä vähäinen kansa. Miehet lähtivät retkillensä ja naiset jäivät hoitamaan kotia ja lapsia. Naiset joutuivat siten ottamaan kovaa vastuuta. Miehistä palasivat ne, jotka palasivat.

Matkoillansa itään viikingit kulkivat Suomen etelärannikkoa pitkin ja osa otti täältä itsellensä puolison. Myös suomalaisia miehiä lähti tai otettiin mukaan retkille. Venäläisissä kartoissa Suomikin on merkitty varjagien maaksi. Manner-Suomesta ei ole löydetty viitteitä pysyvistä viikinkiasutuksesta; sen sijaan on kyllä tehty arkeologisia löytöjä, jotka osoittavat mannersuomalaisen olleen mukana viikinkien idänretkillä. Ahvenanmaalla on ylläpidetty käsitystä, että nämä saaret olivat ainakin ajoittain viikinkien pysyvästi asuttamia.

Viikingit avasivat vesitien pohjoisesta Bysanttiin. Muhamettilaisten puristuksessa ahtaalla olevaan Itä-Roomaan ja sen pääkaupunkiin Konstantinopoliin sekä Kaukoitään vievälle Silkkitielle tarvittiin uusia yhteyksiä. Välimerestä oli tullut levoton meri, perinteiset kauppatiet Intiaan ja Kiinaan olivat muuttuneet vaaralliseksi.

Viikingit kulkivat Suomenlahden rannikkoa pitkin Nevajoelle, sitä pitkin Laatokalle, edelleen Olhavanjokea pitkin Ilmajärvelle, Lovatiin. Lovatjoesta alukset vedettiin maitse yli vedenjakajan Väinäjokeen ja Väinäjoesta Dneprin yläjuoksulle. Dnepriä pitkin päästiin Mustallemerelle ja Bysanttiin. Toinen reitti kulki Volgaa pitkin Kaspiamerelle. Näyttää olleen niin, että jos Itämereltä haluttiin päästä Kaspiamerelle ja sieltä Silkkitielle, valtaosa matkasta oli tehtävissä jokia pitkin, maamatka oli ehkä vain prosentti koko matkasta. Kartoista käy selville, että Ilmajärvestä itään on kohta, jossa suhteellisen kapean maakannaksen ylittämällä pääsee Itämereen laskevilta joilta Kaspianmereen laskevaan Volgaan.

Länteen suunnanneet viikingit olivat kehittäneet erinomaisia laivoja, joilla voitiin mennä yli myrskyävän Pohjanmeren ja Pohjois-Atlantin. Itään lähteneillä oli keveämmät veneet, joita voitiin vetää jokia toisistaan erottavien maakannasten yli.

Lännessä viikingit tekivät ensin ryöstöretkiä palaten takaisin lähtöseuduillensa. Myöhemmin viikingit alkoivat ottaa osaa valtiollisiin asioihin ja perustivat dynastioita. Idän reiteillä ei ollut paljon ryöstettävää. Siksi viikingeille siellä tuli paljon valtionmuodostajan rooli. Oli aikaansaattava liikenneyhteyksiä ja pysyviä tukikohtia.

Idässä viikinkejä kutsuttiin myös nimellä ”rus”. Sana on ilmeisesti samaa perua kuin suomen kielen sana ”ruotsi”; yhden tulkinnan mukaan rus-nimityksen taustalla olisi ruotsinkielisen ”ro” (soutaa) -sanan vanha muoto. Viikingit liikkuivat Venäjälläkin soutujouk-

koina. Venäjällä liikkuneita viikinkejä kutsutaan myös varjageiksi, joka on ilmeisesti väännös sanasta ”väringar” eli valantehneet. Matkoillaan viikingit pestautuivat jokien varsilla oleviin kaupunkeihin eräänlaisiksi ”valantehneiksi” palkkasotureiksi.

Viikinkien valta perustui sekä lännessä että idässä lujiin linnoihin. Rurik hallitsi Novgorodia, mutta hänen poikansa Igor hallitsi jo samaan aikaan Novgorodissa ja Kiovassa. Sen lisäksi, että suvun päämies oli suuruhtinas Kiovassa, oli suuri joukko paikallisia ruhtinaita samasta suvusta, jotka johtivat kukin omaa kaupunkivaltiotansa. Näin alkoi hallitsijasuku, joka yhdisti Venäjällä asuvat itäslaavit valtansa alle. Tästä alkoi nykyisen Venäjän ensimmäinen vaihe, Kiovan Rus.

VENÄJÄ JA BYSANTTI

KÄRJISTÄEN VOI sanoa, että uskonto, oikeauskoisuus, ortodoksisuus, oli voimakas ideologia, joka sitoi ihmisiä yhteen, osoitti toiminnalle suuntaa, auttoi alistumaan sekä hallitsijan tahtoon että kohtaloon. Näkemys uskonnosta ideologiana on Jukka Korpelta.

Jukka Korpela on tutkinut itäeurooppalaisten maiden historiaa ja kirjoittanut aiheesta kiinnostavia teoksia. Hänen otteensa on ironis-sympaattinen, mikä ainakin minua miellyttää.

Samalla kun Korpela varoittaa, ettei vanhoja kronikoita pidä sellaisenaan ottaa todesta, hän kuitenkin toteaa, että ne ovat vaikuttaneet historian kulkuun, tapaan ajatella.

Kronikoiden pohjalle rakentuu osin myös ajatus, että Kiovan ja myöhemmin Moskovan ruhtinas hallitsi ”Jumalan armosta”, että Venäjä on poikkeuksellinen valtio: sen on itse Jumala perustanut, ja valta tulee Jumalalta eikä mistään vähäpätöisemmistä lähteistä, eikä missään tapauksessa kansasta. Semmoinen ajatus, että valta tulisi alhaalta päin, on ollut Venäjällä vieras. Viisaus

tulee vain ylhäältä, pyhistä kirjoituksista, uskonnosta, filosofiasta.

RURIKIN SUVUN asetuttua Kiovaan siitä tuli Venäjän ensimmäinen pääkaupunki, ja Kiovan ympäristöstä alkoi muodostua maan ydinalue.

Kristinusko omaksuttiin Venäjällä 900-luvulla. Kristillinen kirkko oli jo jakautunut kahtia; jako Itä- ja Länsi-Roomaan, kreikkalaiskatoliseen ja katoliseen kirkkoon, on edelleen vaikuttava rajalinja Euroopassa.

Muodollisesti roomalaiskatolinen ja kreikkalaiskatolinen kirkko erosivat toisistaan vuonna 1054. Opillinen kiista, skisma, koski sitä, tuleeko Pyhä henki vain Isästä, kuten kreikkalaiskatolinen kirkko opetti, vai Isästä ja Pojasta, kuten roomalaiskatolinen kirkko opetti.

Itä-Rooman hallintokeskus oli Välimereltä Mustallemerelle johtavan Bosporinsalmen suulla sijaitseva Konstantinopoli, jonka Rooman keisari Konstantinus Suuri oli vuonna 330 julistanut Rooman valtakunnan pääkaupungiksi. Theodosius I:n aikaan vuonna 388 kristinuskosta oli tullut Rooman valtionuskonto. Vuonna 395 valtakunta oli jakautunut Theodosiuksen poikien Arcadiuksen johtamaan Itä-Roomaan ja Honoriuksen johtamaan Länsi-Roomaan.

Vuonna 410 länsigootit tunkeutuivat Roomaan, ja heidän jälkeensä tulivat vandaalit. Vuonna 476 Länsi-Rooma kukistui ja tuhoutui lopullisesti. Sitä ennen, vuonna 445 Rooman piispa Leo I oli julistautunut koko kristillisen kirkon päämieheksi, paaviksi. Paavista tuli läntisen, katolisen, kirkon hengellinen johtaja. Apos-

toli Pietarin kuolinpaikalle Roomaan tuli myöhemmin nousemaan hänen nimeään kantava suunnattoman suuri kirkkorakennus. Jeesus oli sanonut Pietarista, että ”hän on kallio, jolle rakennetaan”. Syntyi myös kirkkokunta: roomalaiskatolinen kirkko, joka monessa mielessä otti kantaaksensa Rooman imperiumin perinnettä.

Itä-Rooma selviytyi kansainvaelluksista ja jatkui kukoistavana vielä noin tuhat vuotta. Lopuksi se tosin ei ollut enää paljon muuta kuin Konstantinopolin kaupunki. Itä-Roomasta tuli Bysantin valtakunta, jonka keisari oli myös kirkon johtaja. Bysanttilaisen käsityksen mukaan hallitsija oli kristikunnan suojelija. Keisari Augustusta ja Kristusta ei Bysantissa pidetty toistensa vastakohtina vaan kahtena hallitsijana, joilla oli sama sanoma yhtenäisyydestä ja rauhasta. Bysanttilaiset käsittivät valtakuntansa tuhatvuotiseksi valtakunnaksi, ja sellainen siitä tulikin.

Lännessä hengellinen ja maallinen valta sen sijaan jakautui eri henkilöille. Länsi alkoi nousta uudelleen 700-luvulla, kun frankkien valtakunta vahvistui. Maallisen ja hengellisen vallan liitto syntyi vuonna 800, kun paavi Leo III kruunasi frankkien kuninkaan Kaarle Suuren Roomassa keisariksi. Kun ruhtinaat liittyivät kristikuntaan, maailma ja Eurooppa olivat saaneet aatteellisen ja uskonnollisen merkityksensä, Jukka Korpela kirjoittaa. ”Siksi läntisen Euroopan keisariuden perustajaa tai palauttajaa Kaarle Suurta onkin kutsuttu Euroopan isäksi (pater Europae).”

Kaarle Suuren kuoleman jälkeen frankkien valtakunta hajosi itäfrankkien ja länsifrankkien valtakuntiin, ny-

kyiseen Saksaan ja Ranskaan. Vuonna 962 itäfrankkien kuningas Otto I, joka oli pysäyttänyt unkarilaisten etenemisen länteen ja jonka siten katsottiin pelastaneen läntisen kirkon, kruunattiin Roomassa ”Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan” keisariksi. Lännessä kamppailivat keskenään maallinen ja hengellinen valta, paavi ja keisari. Vuoroin toinen, vuoroin toinen oli voimakkaampi. Saksalais-roomalainen keisarikunta jatkui sekin lähes tuhat vuotta, vuoteen 1806, jolloin Ranskan keisariksi julistautunut Napoleon sen lakkautti.

Kristinusko levisi hitaasti pohjoiseen. Kristillistämisprosessi alkoi lännessä 700-luvulla. Venäjälle kristinusko tuli noin vuonna 900, Suomeen noin sata vuotta myöhemmin; Kristuksen syntymästä oli siis kulunut tuhat vuotta ennen kuin siitä näillä rannoilla paljon mitään tiedettiin. Meillä ei aina muisteta, että kristinusko tuli Suomeen ensin idästä. Pyhä Henrik rantautui Suomeen vasta, kun katolinen kirkko päätti tehdä vastaiskun, oman ristiretkensä.

Itäinen ja läntinen kirkko kävivät valtataistelua myös Venäjällä. Molemmat kirkot yrittivät saattaa itäslaaveja omaan piiriinsä. Itäinen, kreikkalaiskatolinen, kirkko voitti. Rurikin pojan Igorin kuoleman jälkeen Kiovaa hallitsi tämän leskipuoliso Olga, joka kääntyi kristinuskoon ja teki pyhiinvaellusmatkan Konstantinopoliin vuonna 957. Itä-Rooman kirkko julisti Olgan, joka kasteessa otti nimen Helena, pyhimykseksi. Kristinuskon asema Venäjällä vakiintui kuitenkin vasta sen jälkeen, kun Olgan pojanpoika Vladimir vuonna 988 otti kasteen ja puolisoikseen Konstantinopolin keisarin Basileios

YHÄ AJANKOHTAINEN TIETOKIRJAKLASSIKKO UUTENA PAINOKSENA

Mauno Koivisto tarkastelee alun perin vuonna 2001 ilmestyneessä *Venäjän idea* -teoksessaan naapurimaatamme suomalaisin silmin. Presidentin pyrkimyksenä oli ymmärtää venäläistä ajattelua, joka ilmenee historian tapahtumissa ja vaikuttaa maan tulevaisuuden valintoihin. Venäjän hyökättyä Ukrainaan helmikuussa 2022 kirja on nyt ajankohtaisempi kuin koskaan.

Samalla kun Koivisto käy kirjassaan läpi suomalaiselle lukijalle keskeiset Venäjän historian vaiheet, hän etsii Venäjän ja venäläisyyden ydintä. Mitä merkitsi, kun Moskova julistautui kolmanneksi Roomaksi ja miten Moskovasta kasvoi imperiumi? Ja mikä merkitys Suomen itsenäisyydelle oli sillä, että Venäjä oli imperiumi?

Venäjän idea kertoo Venäjän poliittisen historian, mutta se on myös johdatus venäläiseen aatehistoriaan. Ortodoksisuus, slaavilaisuus ja sosialismi yhdistyvät kirjassa osaksi venäläistä aateperintöä. Kirjan tavoite on muistuttaa, mihin me olemme kytketyt, ja pohtia, minkä vieressä me elämme.

Mauno Koivisto (1923–2017) toimi Suomen tasavallan presidenttinä kaksi perättäistä kautta 1982–1994. Pääministerinä Koivisto oli vuosina 1968–1970 ja 1979–1982. Venäjän tutkimus oli hänelle monikymmenvuotinen harrastus ja työ. Koivisto aloitti venäjän opiskelun jo 1950-luvulla.

www.tammi.fi

97.1

ISBN 978-952-04-4810-3